

ВЕМ і піраміда результативності дозволяють розпізнати причини (фактори), які впливають на формування певного рівня ефективності та економічної стійкості підприємства, а також можуть призвести до змін у короткостроковій та довгостроковій перспективі.

Таким чином, системи стратегічного вимірювання потрібно розглядати як інструменти постійного моніторингу за процесом реалізації цілей та завдань, визначених вищим керівництвом і закладених у стратегічний план.

Література

1. *Виханский О. С.* Стратегическое управление. — М.: Экономистъ, 2004.
2. *Редченко К. І.* Стратегічний аналіз у бізнесу. — Львів: Новий світ — 2000, 2003.
3. *Татарников Е. А.* Стратегическое управление предприятием. — М.: Альфа-Пресс, 2006.
4. *Kaplan R. S., Norton D. P.* The Strategy-Focused Organization: How Balanced Scorecard Companies Thrive in the New Business Environment. — Boston, Ma.: Harvard Business School Press, 2001.
5. *Wells D. L.* Management for Senior Leaders: A Handbook for Implementation. — Arlington (Virginia, USA): TOLO, 2000.

Стаття надійшла до редакції: 10.04.2008

УДК 330.35.011

С. О. Силантьєв, канд. техн. наук, доцент,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

З метою формулювання існуючих проблем у економічному зростанні проведено аналіз важливості соціального капіталу. На основі положень теорії соціального капіталу проаналізовано проблеми його створення, природи, перетворення

та вимірювання. Висвітлено наукову гіпотезу, що набула чинності за останні двадцять років — економічне зростання тісно пов'язане з соціально-економічною трансформацією суспільства. Сформульовано основні напрямки інноваційної політики на національному та регіональному рівнях в умовах функціонування економіки знань.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Економічне зростання (ЕЗ), соціальний капітал (СК), людський капітал, соціальні кластери.

Термін «сучасне економічне зростання» (ЕЗ), який увів лауреат Нобелівської премії С. Кузнец, є новим явищем у світовій економічній науці [1]. Цим терміном він характеризував умови, коли темпи збільшення ВВП суттєво перевищують темпи зростання населення, що за всіма класичними та неокласичними моделями не є природною характеристикою економічного процесу. Парадигма більшої частини моделей ЕЗ, до появи нової хвилі теорій ЕЗ, полягала в узагальненій динамічній рівновазі, що, за дослідженнями С. Кузнеца, знаходиться у протиріччі з сучасним станом проблеми ЕЗ у цілому [1].

ЕЗ це не простий арифметичний приріст показників економічної активності у порівнянні з відповідним попереднім періодом. Це явище визначає економічне пожвавлення завдяки чисельним факторам, і є особливою, достатньо довготривалою фазою у життєвому циклі економіки, яка характеризується відповідними інститутами, психологією та очікуваннями населення, а саме головне — факторами самопідтримки, серед яких соціальний капітал (СК) є найважливішим [2—25].

Концепція СК за останні роки знайшла чинне місце у проблемі ЕЗ. Взагалі, в наукових дослідженнях під СК розуміють рівень довіри з його оцінками, який передуює кооперації [3—7]. З економічної точки зору, СК досліджувався С. Кнаком та П. Кифером у якості фактора ЕЗ, Р. ЛаПорта у якості фактора, що визначає розмір фірми, С. Д'янковим у якості фактора, який забезпечує дизайн та розвиток інститутів у країні, Л. Гуізо — розвитку фінансової системи, Е. Глаесером — кримінального середовища, А. Алезіна та П. Джуліано — розміру родини, Дж. Фантейном — інновацій, С. Голдіном та Л. Катцем — вищої освіти [3—11].

Центральною ідеєю теоретичної основи — теорії соціального капіталу Р. Путнама, щодо створення СК — є соціальні кластери, що мають вартість завдяки соціальним контактам, які впли-

вають на продуктивність індивідуалів та груп у цілому: «...СК створюється завдяки взаємодії індивідуалів у соціальній мережі на основі норм поведінки, відповідальності та довіри» [12]. Слід зазначити, що у цьому визначенні акцент наголошується на індивідуальному та колективному аспектах при створенні СК, які були отримані дослідником завдяки попередньому розумінню СК: «...соціальні структури, механізми, взаємні стосунки та норми, що забезпечують якість та кількість соціальних взаємних стосунків, може розглядатися як соціальний капітал» [12]. Дж. Кулеман визначає СК як «...функцію соціальної структури, що забезпечує конкурентні переваги, ...подібно іншим формам капіталу, соціальний капітал є продуктивним, забезпечує досягнення визначеної мети, яка не була б досяжною у випадку його відсутності» [13]. Зосереджуючи увагу на зазначених діях, Р. Путнам розглядає СК з різних точок зору соціальної організації: довіру, норми взаємодії, що забезпечують соціальну віддачу та підвищують ефективність функціонування соціальних інститутів за допомогою колективних дій. Очевидно, як це підкреслюють Ф. Фукуяма та Л. Осберг, що СК є критичною основою для бізнесу та суспільства для досягнення сталого економічного та соціального розвитку та ЕЗ [14, 15]. Таким чином, СК є не сумою інституцій та їх розміром, що існують у суспільстві, а є адгезивом, що їх об'єднує та утримує [12].

Традиційно, з економічної точки зору, підвищення економічної віддачі для інвесторів пов'язане з більш ефективним використанням ресурсів (людських, природних та інших видів ресурсів) для задоволення потреб ринку. Однак, із включенням у цей процес СК та працівників з галузі знань, людські ресурси не можуть більше розглядатися, як пасивний актив, що виконує рутинні завдання у виробничому циклі та у ланцюгах постачання. Людська праця, з концептуальної точки зору, відтепер розглядається як людський капітал з інноваційними можливостями, що можуть забезпечити створення нового попиту перед тим, як ринок сформує нові пропозиції. Так, М. Грановеттер аргументує, що економічно раціональна, самозацікавлена поведінка, припускає у багатьох економічних моделях значну роль людського капіталу та соціальних стосунків, що генеруються довірою, справедливими очікуваннями та формують рушійні сили у вигляді соціальних норм взаємодії, які є потенційними агентами сталого розвитку та ЕЗ [16]. Апостеріорі, на даний час, визначена соціальна динаміка розглядається у якості легітимної парадигми у дослідженнях з питань економічного розвитку, яка взагалі

визначає та впливає на бізнесові успіхи країн, економічні реформи, регіональну інтеграцію та безпеку [6, 13, 14].

За Л. Вальрасом, функціонування економіки визначається оптимальним співвідношенням, а точніше балансом між попитом та пропозицією, коли досягається рівновага. Закон максимізації економічного капіталу (теорема благополуччя № 1) припускає максимізацію економічного капіталу шляхом зростання його вартості, маніпулювання попитом та пропозиції товарів і послуг, коли при обмеженні товарів на ринку, покупці сплачують вищу ціну, при цьому вона може бути значно більшою, ніж вартість цих товарів. Однак, досягти сталу рівновагу на такому ринку дуже важко, тому що економічні агенти виконують маніпулювання попитом та пропозицією з корисними цілями. Подібно економічному капіталу, СК збільшує власну вартість завдяки розповсюдженню та доступності, він знецінюється, якщо доступ до нього обмежений і він не використовується. Таким чином, для ЕЗ та зростання СК, стан рівноваги (статичний стан) розглядається як постійне обмеження, що веде до стагнації [17]. СК зростає у результаті взаємодії, диверсифікації та творчого пошуку, наукового розв'язання творчих конфліктів. Домінантою економічного мислення, є оперування, прийняття до уваги та обробка оцінок, що пов'язані з економічною поведінкою, з прибутковістю, віддачею, продуктивністю при визначених інших екзогенних факторів, які включаються у проведення економічного аналізу. З цієї точки зору, опрацювання економічних показників припускає, що кожен агент рухається тільки у напрямку максимізації прибутків, за виключенням інших напрямків аналізу. Дж. Сорос критикує це стандартне припущення, аргументуючи, що класична економічна теорія не є найкращим інструментом відносно того, що знаходиться за межами економічної теорії. На його думку, не економічні значення, проти розгляду їх як заданих, повинні розглядатися як рефлексивні [18].

Третє джерело формування СК пов'язане з дебатами відносно його природи та різних форм існування. Р. Путнам аргументує, що СК визначає економічний прогрес також, як і добре управління: «... соціальний капітал вбудований у норми взаємних громадянських стосунків може розглядатися передумовою для економічного розвитку також як і ефективне управління» [12]. Цей висновок знаходиться у протиріччі з діяльністю урядів щодо економічного розвитку, який планується за допомогою невідомих для суспільства моделей, що навантажені економічними та фінансовими індикаторами, наприклад, ВВП, торгове-

льний баланс та ін. На сьогодні стан та тенденції СК не реєструються за допомогою традиційних показників, що включені у діючу статистичну звітність. Наприклад, більш ефективне функціонування моніторингових систем у інформаційному економічному просторі підвищує продуктивність функціонування економіки у цілому шляхом зменшення суспільних трансакційних витрат, що може привести до ЕЗ. Адекватне визначення СК, та його позитивний вплив на ЕЗ, повинно бути зроблене на державному рівні, тому що його вплив на розвиток країни є вже визначеним питанням.

Зважаючи на процеси перетворення капіталу з однієї форми у іншу, необхідно визначити, яким чином ці процеси зможуть формувати основу стратегій, що використовуються соціальними групами для відновлення капіталу [19]. На думку Т. Сузукі, сучасний світ не є безкінечною системою: ЕЗ в одній галузі визнає компроміс в іншій. Таким чином, з метою максимізації різні типи капіталу перетворюються в інші типи. Короткострокові перетворення у структурі капіталу надають довгостроковий потенціал для підвищених корисних економічних результатів в інтересах суспільства. Ця соціальна динаміка вимагає поглибленого аналізу, для застосування у якості інструменту ЕЗ для суспільства, заснованого на наявному СК. Слід зазначити, що економічний фундаменталізм класичної економіки, у даному випадку, не працює. Доти доки, будуть роз'єднуватися різні типи капіталу, якими володіє суспільство, засноване на знаннях, будуть сховані джерела ЕЗ та сталого розвитку суспільства [18, 20].

В умовах розвитку глобального ринку та глобалізації економічних трансакцій при існуванні власної зацікавленості, що обумовлені капіталістичною ідеологією, моральні, етичні і соціальні значення та їх оцінки прямо трансформуються у підтримку економічній конкурентоспроможності. Моральні значення, що вбудовані у соціальні товари, стають рушійною силою ринкової економіки, де максимізація прибутку стає тільки одним з напрямків оцінювання. Ця сучасна адаптація класичної економічної теорії є сьогоденним ринковим фундаменталізмом, коли суспільний інтерес, найкращім чином визначається власною зацікавленістю. Новий ринковий фундаменталізм повинен визнати нові взаємні стосунки між власною зацікавленістю та соціальним інтересом, де ринок виступає з додатковим мандатом щодо регулювання.

Класичні моделі економічного розвитку, в основі яких лежить раціоналізм, зазнали поразки. Як наслідок, на сьогодні, ба-

гато міжнародних досліджень висвітлюють роль фундаментальних сучасних знань у створенні СК [21]. На думку вчених, ці знання є головним фактором ЕЗ у багатьох країнах, що розвиваються. Це, свою чергу, створює відповідний привабливий клімат для інвесторів. Західні постіндустріальні, розвинуті країни та країни, що розвиваються, мають різні характеристики щодо визначення СК [3, 22]. Тому необхідно розвивати моделі, у яких розглядається широкий спектр характеристик, що впливають на стале ЕЗ та створення СК для усіх груп у суспільстві [23].

Паралельно з теоретичними працями з питань вимірювання СК були приведені широкі наукові експериментальні дослідження у напрямку максимізації ЕЗ та визначення потенційних ефектів, які сприяють сталому економічному розвитку та підвищенню якості життя [25]. Ці роботи особливо заслуговують на увагу, тому що СК пов'язується з такими категоріями, як довіра, відповідальність, цивільна солідарність, соціальні норми та практика корпоративного управління; типи знань, наприклад, фундаментальні, глобальні, культурні, релігійні, інституціональних структур, бізнес-організацій, соціальних об'єднань, груп, урядів, соціальних мереж та комунікаційних систем, які дуже складно оцінити. Звертаючи увагу на комплексну природу визначених категорій, навіть прості їх визначення є міждисциплінарними, що включають багаторівневий аналіз з використанням багатьох показників. Ідентифікація основних факторів та розробка узагальнених факторів може бути досить складною, завдяки властивостям багатьох індикаторів та їх взаємному впливу. Як наслідок, більшість спроб вимірювання СК розподіляються на вимірювані змінних у комплексних міждисциплінарних конструкціях.

Одне з перших наукових досліджень щодо вимірювання соціального капіталу було проведено у 1956 р. Х. Бергсоном на макро- та мікрорівнях. Інтерпретацією виконаного аналізу на мікрорівні були малі одиниці суспільства, тобто спільні групи, малі та середні підприємства [24]. На макрорівні СК інтерпретувався кількістю об'єднань, держав, установ, регіонів, національностей, націй та міжнаціональних бізнесів. Удосконалення цих досліджень було проведене М. Крейтером, А. Чуа, А. Андерсеном та Л. Спенсом, які продовжували вивчати соціальні взаємодії у якості базису створення знань у бізнес-організаціях, впливу навчання на процес створення знань як ключового фактору успіху [26—29]. На основі методології вимірювання соціального капіталу Д. Паркера та Л. Притчета, опитувальника С. Грутаер-

та відносно СК — SC-IQ, виконані наукові дослідження щодо інтерпретації результатів відповідними економічним індикаторами та побудований інструментарій для оцінювання СК (SOCAT), який розроблений за ініціативою Світового Банку [30, 31].

Таким чином, усі наукові дослідження з питань впливу СК на ЕЗ, за останні двадцять років пов'язані з визначенням ЕЗ як процесу з соціально-економічною трансформацією суспільства. У зв'язку з цим, Дж. Фагерберг та Б. Верспаген наполягають на тому, що «...технологічний стрибок це не питання заміни старих технологій новими, це є питання безперервної технологічної трансформації економічних та інституціональних структур» [32]. У цій соціально-економічній трансформації, інновації у різних галузях економіки мають найважливіше значення для ЕЗ [10, 17, 27, 28]. Згідно визначення Р. Бланді, успішні інновації вимагають відповідної комбінації, а в кращому випадку, пакета початкових умов для вироблення інновацій: знань, технічної експертизи, дизайну, експертизи з питань менеджменту, експертизи з питань маркетингу, тренінгів працівників, наявності капіталу [33]. Великі фірми можуть собі дозволити використовувати власні ресурси або знайти їх на міжнародних ринках капіталу, а середні та малі підприємства повинні використовувати ринкові інструменти національної економіки. Кооперація малих та середніх підприємств значно збільшує колективні можливості щодо створення СК. Саме це дозволяє їм конкурувати з великими фірмами.

З огляду на діючий процес глобалізації, спільно з континентальними процесами регіональної інтеграції, необхідно підкреслити дві сучасні тенденції: розвиток та дифузія високих технологій на світовому та регіональному рівнях; значна роль інноваційних кластерів, як рушійної сили на національному та локальному рівнях для конкурентоспроможності економіки та сталого ЕЗ [34]. Але аналіз ВВП на людину у країнах ОЕСР спільно з даними по Україні вказує на те, що цей показник знаходиться у нижніх децилях за всіма країнами ОЕСР (рис. 1). Спільний аналіз показника по Україні та Росії вказує абсолютне повторення його поведінки протягом 14 років тільки на нижніх рівнях (рис. 2).

Основними напрямками інноваційної політики на національному та регіональному рівнях, трансферу знань між кластерами з метою ідентифікації інновацій та визначення конкурентних переваг є наступні:

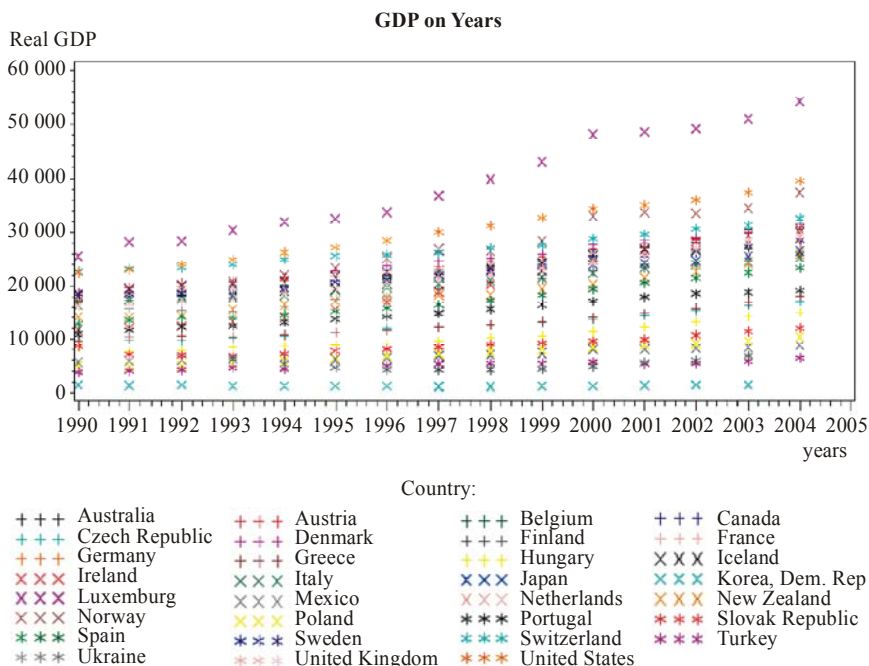

Рис. 1. ВВП на людину країн ОЕСР та України (1990—2004 роки)

1. Просування інновацій як пріоритетного питання на міжнародному, національному та регіональному рівнях на основі керування державою індустріальних кластерів.

2. Розробка інноваційної культури у середині кластерів, формування СК.

3. Збільшення кількості інноваційних проектів на підприємствах, особливо на малих та середніх підприємствах в індустріальних кластерах.

4. Просування приватного, корпоративного та міжфірмового співробітництва на основі соціальних технологічних мереж, що забезпечують інформаційні комунікативні стосунки та передачу знань, необхідних для вироблення інновацій у індустріальних кластерах.

5. Підвищення кількості та якості публічної експертизи інноваційних проектів. Наприклад, структурна підтримка необхідними ресурсами, консалтинг, просування, більш ефективне використання публічних та приватних ресурсів для впровадження інновацій.

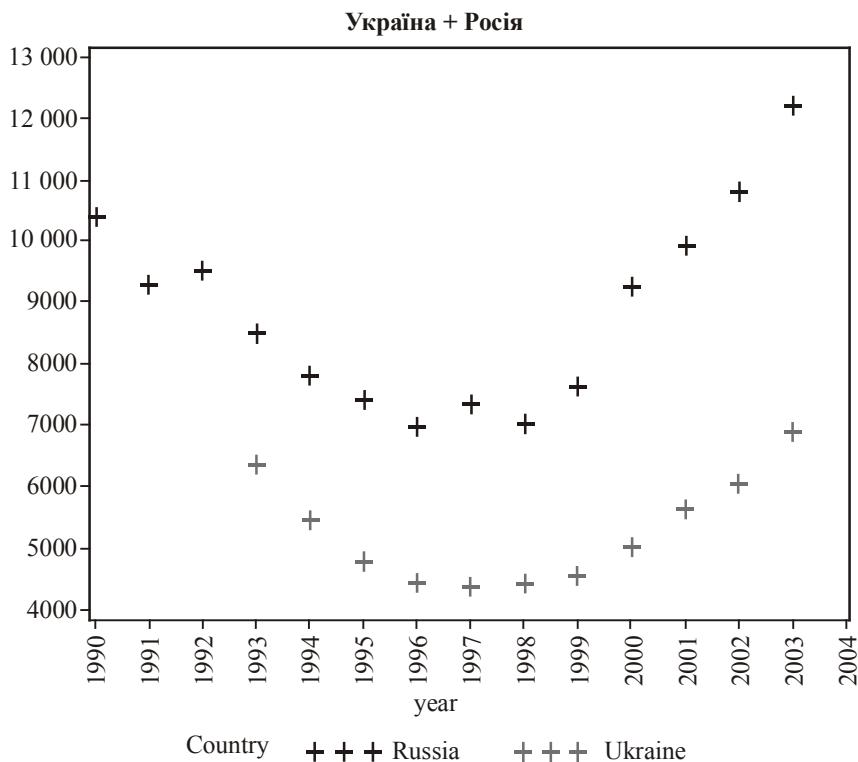

Рис. 2. ВВП на людину країн України та Росії (1990—2004 роки)

6. Надання можливості широкого використання матеріальних та нематеріальних активів для підтримки відповідних індустріальних кластерів, маркетингових систем на основі Інтернету

7. Підтримка інкубаторних моделей на основі інноваційних процесів у кластерах, що пов'язані з постійною активністю та розширенням необхідних ресурсів, зовнішньою експертизою, міжнародним співробітництвом.

8. Капіталізація інноваційних розробок та створення диверсифікації інноваційних продуктів та процесів у галузях з інтенсивними процесами зміни знань з метою створення нових принципів та продуктів у кластерах.

9. Підтримка напрямків діяльності з питань просування на ринку продуктів, що вироблені у кластері, брендів та інших результатів діяльності

10. Підвищення ролі торгівлі та промислових асоціацій у розробці спільних цілей та розподілу ресурсів та проектів з метою підвищення конкурентних переваг у середині кластера та між кластерами.

Література

1. *Kuznetz S.* Economic Growth and Income Inequality. *American Economic Review*, Vol. 45, № 1, 1955. — P. 1—28.
2. *Шараев Ю. В.* Теория экономического роста. — Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006. — 254 с.
3. *Knack S., Keefer P.* Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures. *Economics and Politics*, Vol. 7, № 3, 1995. — P. 207—227.
4. *La Porta R., Lopez de Silanes F., Shleifer A., Vishny R.* Trust in large organizations, *American Economic Review*, Vol. 87, № 2, 1997. — P. 333—338.
5. *Djankov S., Glaeser E., La Porta R., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A.* The New Compative Economics, *Journal of Comparative Economics* 22, 2003. — 64—89 p.
6. *Guiso L., Sapienza P., Zingales L.* The Role of Social Capital in Financial Development. *The American Economic Review*. 94 (3), 2004. — P. 526—556.
7. *Guiso L., Sapienza P., Zingales L.* Trusting the Stock Market, *National Bureau of Economic Research*, 2005. — P. 1—60.
8. *Glaeser E., Sacerdote B., Scheinkman J.A.* Crime and Social Interactions, *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 111, 1995. — P. 507—48.
9. *Alesina A., Giuliano P.* The Power of the Family, *Harvard University*, 2007.
10. *Fountain J. E.* Social capital: A Key Enabler of Innovation in Science and Technology, in L. M. Branscomb and J. Keller, eds., *Investing I Innovation: Toward a Consensus Strategy for Federal Technology Policy*, MIT Press Cambridge Mass. 1997.
11. *Goldin C., Katz L.* Human Capital and Social Capital: the Rise of Secondary Schooling in America, 1910—1940, in R. Rotberg, (ed.), *Patterns of Social Capital*, Cambridge: Cambridge University Press. 2001.
12. *Putnam R. D.* Making Democracy Work. Princeton, NJ: Princeton University Press. 1993.
13. *Coleman, J.* Social capital and the creation of human capital. *American Journal of Sociology* 94, 1988. — P. 95—120.
14. *Fukuyama F.* Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity. London: Hamish Hamilton. 1995.

15. *Osberg, L.* The Economic Implications of Social Cohesion. Toronto and London: University of Toronto Press, 2003.
16. *Granovetter M.* Economic action and social structure: The problems of embeddedness. *American Journal of Sociology* 91, 1985. — P. 481—510.
17. *Burt R. S.* The network structure of social capital, in *Research in Organizational Behavior*, vol. 22, edited by R. I. Sutton and B. M. Staw. Greenwich, CT: JAI Press, 2000.
18. *Soros G.* Open Society: Reforming Global Capitalism. New York: Public Affairs, 2000.
19. *Suzuki T. D.* The challenge of the 21st century: Setting the real bottom line. *Journal of Business Administration and Policy Analysis* 30, 2002. — P. 47—66.
20. *Nelson R. R. Winter S.* An Evolutionary Theory of Economic Change. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1982.
21. *Finger J. M., Schuler P.* Poor People's Knowledge: Promoting Intellectual Property in Developing Countries. Washington, DC: World Bank, 2004.
22. *Klitgaard R., Fedderke J.* Social integration and disintegration: An exploratory analysis of cross-country data. *World Development* 23, 1995. — P. 357—69.
23. *Serageldin I.* Sustainability as opportunity and the problem of social capital. *Brown Journal of World Affairs* 3, 1996. — P. 187—203.
24. *Bergson H.* The Two Sources of Morality and Religion. Garden City, NY: Doubleday, 1956.
25. *Portes A., Landolt P.* The downside of social capital. *The American Prospect* 26, 1995. — P. 18—21.
26. *Kreuter M., Lezin N., Baker B.* Is Social Capital a Mediating Structure for Effective Community-Based Health Promotion? Atlanta, GA: Health, 1998.
27. *Chua A.* The influence of social interaction on knowledge creation. *Journal of Intellectual Capital* 3, 2002. — P. 375—93.
28. *Anderson A. R., Miller C. J.* Class matters: Human and social capital in the entrepreneurial process. *Journal of Socio-Economics* 32, 2003. — P. 17—36.
29. *Spence L. J., Schmidpeter R., Habisch A.* Assessing social capital: Small and medium sized enterprises in Germany and the U.K. *Journal of Business Ethics* 41, 2003. — P. 17—29.
30. *Narayan-Parker D., Pritchett L.* Cents and sociability: Household income and social capital in rural Tanzania, in *Policy Research Working Paper No. 1796*. Washington, DC: World Bank, 1997.
31. *Grootaert C.* Measuring Social Capital: An Integrated Questionnaire. Washington, DC: World Bank, 2003.
32. *Fagerberg J., Verspagen B.* Technology-gaps, innovation--diffusion and transformation: An Evolutionary Interpretation. *Research Policy* 31, 2002. — P. 1291—1304.

33. *Blandy R.* South Australian Business Vision 2010, Industry Clusters Program: A Review. Adelaide, SA: Centre for Applied Economics, University of South Australia, 2002.

34. *Maggioni M. A.* High-tech firms' location and the development of innovative industrial clusters: A survey of the literature. *Economia Politica*, 21(1), 2004. P.127—166.

Стаття надійшла до редакції: 12.05.2008

УДК: 338.27: 336.7

В. І. Жданов канд. екон. наук, доцент,
кафедра макроекономіки та державного управління
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

НОВИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ ПРИРОДИ ІНФЛЯЦІЇ В МОЛОДІЙ РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Проаналізовано особливості інфляційних процесів у розвинених країнах та молодих ринкових економіках. Встановлено наявність особливого виду інфляції в економіці України на сучасному етапі розвитку — структурної інфляції. Аргументовано недоцільність застосування механізму інфляційного таргетування на період переважання структурних причин інфляції в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Інфляційне таргетування, структурна інфляція, відносні ціни, цінова лібералізація.

Упродовж останніх років в Україні активно обговорюється можливість запровадження Національним банком України (НБУ) механізму таргетування інфляції, як інструментарію досягнення основної (стратегічної) мети монетарної політики — забезпечення стабільності національної валюти. Враховуючи концептуальну невизначеність із кількісним формулюванням необхідного її рівня, дискусії щодо доцільності таргетування інфляції ведуться за принципом: чим менше — тим краще. При цьому діапазон бажаного рівня інфляції в Україні, як основної мети монетарної політики, описується показниками 3—10 % річних. Очевидно, що за таких умов для визначення цільового показника інфляції необхідне більш детальне теоретичне обґрунтування та глибокий аналіз можливостей і перспектив його досягнення в Україні.